

Julian Swołkowicz

JUBILEUSZ 150-LECIA ZAKŁADU NARODOWEGO IMIENIA OSSOLIŃSKICH

W 1967 r. minęło 150 lat od założenia przez Józefa Maksymiliana Ossolińskiego fundacji znanej obecnie jako Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Biblioteka i Wydawnictwo. Przez cały czas swej działalności instytucja ta dobrze służyła narodowi i jego kulturze, toteż obchodzony pod honorowym protektoratem prezesa Rady Ministrów PRL Józefa Cyrankiewicza jej Jubileusz był uroczystością nie tylko wrocławską, lecz stał się świętem całej kultury polskiej.

Obchody jubileuszowe rozpoczęto uroczystą akademią 25 XI 1967 r. w Państwowej Operze we Wrocławiu, na którą oprócz pracowników Biblioteki i Wydawnictwa przybyli również liczni zaproszeni goście z kraju i zagranicy. Po odegraniu hymnu narodowego akademię otworzył dyrektor Wydawnictwa dr Michał Sewerski, który w serdecznych i gorących słowach powitał zebranych oraz omówił zasługi Ossolineum dla rozwoju kultury polskiej w ciągu 150 lat działalności Zakładu.

W prezydium akademii zasiedli: zastępca przewodniczącego Rady Państwa prof. dr Stanisław Kulczyński, reprezentujący prezesa Rady Ministrów PRL minister oświaty i szkolnictwa wyższego prof. dr Henryk Jabłoński, członek KC PZPR, zastępca kierownika Wydziału Nauki i Oświaty KC Zenon Wróblewski, sekretarz KW PZPR we Wrocławiu prof. dr Jerzy Falenciak, prezes Polskiej Akademii Nauk prof. dr Janusz Groszkowski, sekretarz naukowy PAN prof. dr Witold Nowacki, zastępca sekretarza naukowego PAN prof. dr Bogdan Sucho-dolski, wiceminister kultury i sztuki Kazimierz Rusinek, dowódca Śląskiego Okręgu Wojskowego gen. dywizji Eugeniusz Molczyk, wiceprzewodniczący ZG ZNP Tadeusz Toczek, przewodniczący ZG PTWK dr Leon Marszałek, wiceprzewodni-czący ZZ PKPiR Anna Szefflerowa, przewodniczący WK ZSL Bernard Rośkiewicz, przewodniczący WK SD prof. dr Antoni Knot, przewodniczący Prezydium RN m. Wrocławia prof. dr Bolesław Iwazskiewicz, przewodniczący Prezydium WRN mgr Bronisław Ostapczuk, przewodniczący komitetów FJN prof. dr Henryk Kuczyński i prof. dr Stanisław Dawski, przewodniczący Kolegium Rektorów Wyższych Uczelni Wrocławia prof. dr Alfred Jahn, sekretarz naukowy Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego prof. dr Jan Trzynadłowski, Dyrektor Biura Wydawnictw i Bibliotek PAN Tadeusz Jabłoński, przedstawiciel gości zagranicznych akademik A. M. Samsonow, dyrektor moskiewskiego Wydawnictwa „Nauka”, zasłużeni pracownicy oraz przedstawiciele organizacji partyjnych i związkowych Biblioteki i Wydawnictwa.

W imieniu prezesa Rady Ministrów Józefa Cyrankiewicza, który nie mógł osobiście przybyć na uroczystości, wystąpił prof. dr Henryk Jabłoński. W liście

skierowanym do Zakładu-Jubilata premier życzył „Ossolineum i wszystkim zasłużonym dla polskiej kultury pracownikom tej placówki, aby i w następnych latach rola, znaczenie i oddziaływanie kulturotwórcze, promieniowanie Ossolineum, odpowiadało zarówno jego szczytnym tradycjom, które dziś cenimy, jak i wielkim zadaniom, które stawia mu potrzeba dalszego rozwoju narodowej kultury, jakie stawia mu współczesność i przyszłość naszej Ojczyzny”.

Po odczycaniu listu min. Henryk Jabłoński wygłosił przemówienie w imieniu rządu.

Kulminacyjnym punktem akademii była dekoracja Zakładu Orderem „Sztandar Pracy” I klasy, który odebrali z rąk zastępcy przewodniczącego Rady Państwa PRL prof. dra Stanisława Kulczyńskiego dyrektorzy Biblioteki i Wydawnictwa dr Franciszek Pajęczkowski i dr Michał Sewerski.

W imieniu Prezydium Polskiej Akademii Nauk przemawiał jej prezes, prof. dr Janusz Groszkowski.

Obszerny referat o historii i współczesności Zakładu, o osiągnięciach dawnych i współczesnych obydwu jego placówek wygłosił dyrektor Biblioteki dr Franciszek Pajęczkowski. Przemówienia wygłosili ponadto: przewodniczący ZG Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich doc. dr Jan Baumgart oraz przewodniczący ZG Polskiego Towarzystwa Wydawców Książek dr Leon Marszałek, który odczytał również adres gratulacyjny od dyrektora Państwowego Wydawnictwa Naukowego Karola Kuryluka. W imieniu gości zagranicznych gratulacje i życzenia złożył Zakładowi i jego pracownikom członek korespondent AN ZSRR, dyrektor Wydawnictwa „Nauka” A. M. Samsonow.

Z okazji Jubileuszu do Ossolineum wpłynęło około 250 listów i depezb gratulacyjnych od instytucji naukowych i oświatowych w kraju i za granicą oraz od wybitnych przedstawicieli świata politycznego, naukowego i kulturalnego. Depesze z gratulacjami nadesłali m. in. pierwszy sekretarz KW PZPR we Wrocławiu Władysław Piłatowski, honorowy obywatel Wrocławia generał Stanisław Popławski, profesorowie Witold Hensel, Witold Taszycki, Władysław Tatarkiewicz, pisarze Jan Parandowski, Jarosław Iwaszkiewicz i in.

Podczas akademii zastępca przewodniczącego Rady Państwa prof. dr Stanisław Kulczyński wręczył 6 osobom Krzyże Kawalerskie Orderu Odrodzenia Polski, 19 osób otrzymało złote i 2 srebrne Krzyże Zasługi. Ponadto 21 osób zostało udekorowanych odznaką „Zasłużony Działacz Kultury”, 22 pracowników odznaką „Budowniczy Wrocławia” i 8 osób odznaką „Zasłużony dla Dolnego Śląska”. Również władze związkowe wręczyły 5 złotych odznak ZNP i 2 srebrne odznaki ZZ PKPR. Zbiorowe odznaki „Budowniczy Wrocławia” i „Zasłużony dla Dolnego Śląska” przyznały prezydya obydwu rad narodowych Bibliotece oraz Wydawnictwu. W imieniu odznaczonych przemawiał dr Jan Kuźniar, kierownik Redakcji Wydawnictw Specjalnych.

Po części oficjalnej zgromadzeni na akademii wysłuchali koncertu w wykonaniu artystów Państwowej Filharmonii z udziałem wybitnego solisty Ryszarda Baksta.

Ważną częścią pierwszego dnia obchodów było otwarcie w gmachu Muzeum Archeologicznego Wystawy „Ossolineum w służbie kultury polskiej”. Okolicznościowe przemówienie wygłosił przewodniczący Rady Naukowej Biblioteki prof. dr Antoni Knot, a symbolicznego przecięcia wstęgi dokonał sekretarz naukowy PAN prof. dr Witold Nowacki.

Zgromadzone na Wystawie eksponaty prezentują dzieje Zakładu i jego nieprzerwaną służbę kulturze polskiej. Organizatorzy ekspozycji wiele uwagi po-

święcili ludziom trwale związanym z historią Ossolineum. Obok Józefa Maksymiliana Ossolińskiego w galerii ossolińczyków znajdują się: znakomity leksyko- graf i pedagog, twórca *Słownika języka polskiego* Samuel Bogumił Linde, kurator Ossolineum w latach 1827—1850 Henryk Lubomirski, zasłużony zbieracz zabytków krajowych Gwalbert Pawlikowski, historyk i geograf doby oświecenia ks. Franciszek Siarczyński, gen. Józef Bem, który w latach 1826—1830 kierował bezinteresownie pracami nad przebudową gmachu Biblioteki Ossolińskich, historyk literatury i teatru polskiego, w latach 1918—1939 dyrektor Ossolineum, Ludwik Bernacki i wielu innych.

Na Wystawie zgromadzono również prawdziwe skarby kultury polskiej, znajdujące się w posiadaniu Biblioteki, jak np. dokumenty pochodzące z kancelarii książęcej lub królewskiej z XIII—XIV w., ozdobione inicjałami i miniaturami kodeksy pergaminowe. Obok rękopisów pisanych po łacinie zgromadzono tu również XV-wieczne zabytki języka polskiego. W zbiorach rękopisów eksponowano autografy utworów literackich, pamiątniki i korespondencję, w tym prawdziwą perłę zbiorów ossolińskich — *Pana Tadeusza*.

Na Wystawie zgromadzono również znaczną część zbiorów czasopism polskich, jak „Merkuriusz”, „Monitor”, „Zabawy Przyjemne i Pożyteczne”, „Sarmatka”, „Praca”, „Równość”, „Walka Klas” i wiele innych.

Bogatą reprezentowane są zbiory Gabinetu Grafiki i Gabinetu Numizmatyczno-Sfragistycznego.

Sporo wreszcie miejsca poświęcono działalności wydawniczej, prowadzonej od początku istnienia Ossolineum. Szczególnie chlubną kartę w tej dziedzinie stanowiło wydawanie podręczników szkolnych (od 1878 r.), które walnie przyczyniły się do rozwoju polskiej oświaty na terenach zaboru austriackiego. Prawdziwego rozmachu nabrała działalność wydawnicza w dwudziestoleciu międzywojennym, a po przeniesieniu siedziby do Wrocławia Wydawnictwo przejęło publikację prac Polskiej Akademii Nauk i towarzystw naukowych. Plan roczny Ossolineum przekroczył ostatnio 6000 ark. wyd., co stawia je w rzędzie największych wydawnictw w kraju.

Niepodobna w krótkim sprawozdaniu omówić wszystkich spraw i zdarzeń, o których mówi Wystawa, bliższe dane podaje opublikowany drukiem przewodnik pt. *Ossolineum w służbie kultury. Informator Wystawy Jubileuszowej*, opracowany przez M. Gałygę, E. Rutkowskiego i K. Stefanicką. Wypada jeszcze nadmienić, iż omawiana Wystawa w skróconej wersji została już zorganizowana w stolicy NRD, a w najbliższym czasie będzie urządzona w ČSRS, Jugosławii i innych krajach.

Wieczorem 25 listopada przewodniczący Prezydium Rady Narodowej Miasta Wrocławia prof. dr Bolesław Iwaszkiewicz spotkał się przy lampce wina z pracownikami Ossolineum oraz z zaproszonymi gośćmi w Sali Rycerskiej Starego Ratusza.

W drugim dniu uroczystości, tj. 26 listopada, w wypełnionej po brzegi auli Biblioteki odbyła się Sesja Naukowa poświęcona działalności Zakładu. Na obrady przybyło około 400 osób, w tym goście z ZSRR, ČSRS, NRD, Węgier, Jugosławii i Rumunii.

Sesję otworzył dyrektor Biblioteki dr Franciszek Pajączkowski, przekazując przewodnictwo zastępcy przewodniczącego Rady Naukowej prof. drowi Bogdanowi Zakrzewskiemu. Na Sesji wygłoszono 4 referaty, które podobnie jak większość materiałów z uroczystości zostaną opublikowane drukiem w specjalnej księdze, wobec czego ograniczyć się tylko do podania ich autorów i tytułów:

Prof. dr Antoni Knot, *Dzieje Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, stan badań i postulaty*;

Mgr Józef Adam Kosiński, *Księgozbiór J. M. Ossolińskiego*;

Prof. dr Stefan Kieniewicz, *Myśl niepodległościowa i społeczna w działalności Ossolineum*;

Prof. dr Marian Jakóbiec, *Ossolineum w dwudziestoleciu wrocławskim*.

Nad wygłoszonymi referatami wywiązała się dyskusja. Prof. dr Václav Žáček (ČSRS) mówił o żywych kontaktach i współpracy Ossolineum w XIX w. z pokrewnymi instytucjami w Czechach, głównie zaś z Muzeum Narodowym i Towarzystwem Naukowym w Pradze.

Kustosz Biblioteki Eugenia Triller postulowała poczynienie starań w sprawie sprowadzenia ze Lwowa *Albumu numizmatycznego*. Dyrektor Biblioteki PAN w Warszawie Czesław Gutry omówił konspiracyjną działalność Oddziału Warszawskiego Ossolineum podczas hitlerowskiej okupacji. Podkreślił również, że ekipy bibliotekarzy warszawskich pierwsze odnalazły na Dolnym Śląsku zbiory ossolińskie przywiezione tu przez hitlerowców.

Obrady podsumował prof. dr Bogdan Zakrzewski. Podzielił się także swymi uwagami odnośnie do planów wydawniczych, podkreślając szczególnie wagę właściwego kształtowania tematyki tzw. planu własnego. W zakończeniu swego wystąpienia prof. Zakrzewski podziękował dyrekcjom obydwu placówek za zorganizowanie Sesji Naukowej, której pokłosie zostanie utrwalone drukiem. Podziękował również za urządzenie Wystawy przyjętej przez zwiedzających wprost entuzjastycznie.

Oprócz wspomnianego już przewodnika po Wystawie z okazji Jubileuszu Wydawnictwo przygotowało następujące pozycje książkowe:

J. Długosz, *Rękopiśmienne dedykacje autorskie w księgozbiórce Ossolineum*. Wrocław—Warszawa—Kraków 1967, ss. 192;

K. Heintsch, *Przewodnik po Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich PAN we Wrocławiu*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1967, ss. 144;

K. Heintsch, *Guide à travers la Bibliothèque...*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1967, ss. 164;

W. Jabłońska, *Józef Maksymilian Ossoliński. Szkic biograficzny*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1967, ss. 148;

J. A. Kosiński i M. Turalska, *Ofiarodawcy Biblioteki Ossolineum 1817—1848* (w druku);

Z. Rzepa, *Dziennik czynności urzędowych Franciszka Siarczyńskiego* (w druku);

J. Trzynałowski, *Institut National Ossoliński 1817—1967*, Wrocław—cław—Warszawa—Kraków 1967, ss. 168;

J. Trzynałowski, *Institut National Ossoliński 1817—1967*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1967, ss. 164;

Księga Pamiątkowa Ossolineum 1817—1967. Praca zbiorowa, Wrocław—Warszawa—Kraków 1967, ss. 320.

Dla upamiętnienia Jubileuszu wszystkie książki publikowane w Ossolineum w 1967 r. opatrzone specjalnym sygnetem, a pracownicy Biblioteki i Wydawnictwa ogłosili wiele prelekcji na temat dziejów Zakładu, docierając z nimi nie tylko do dużych ośrodków, ale i na prowincję.

Państwowa Mennica wybiła 700 medali z popiersiem Fundatora, a Wytwórnica Filmów Dokumentalnych zrealizowała film pt. *Ossolineum*, prezentujący dzieje Zakładu. Do uświetnienia Jubileuszu przyczyniła się również Poczta Polska, wypuszczając serię okolicznościowych pocztówek oraz znaczków pocztowy. Wiele miejsc poświęciły również obchodom prasa, radio i telewizja, a władze centralne, jak i wrocławskie, doceniając rangę i znaczenie Jubileuszu, udzieliły organizatorom daleko idącej pomocy.

Reasumując, możemy stwierdzić, że Jubileusz stał się wspaniałym przeglądem osiągnięć tej zasłużonej dla polskiej kultury i nauki instytucji.

Leonard Smółka

SPRAWOZDANIE Z SESJI NAUKOWEJ, POŚWIĘCONEJ 45-LECIU BYŁEGO ZWIĄZKU POLAKÓW W NIEMCZECH

W opolskim ratuszu w dniach 27—28 XI 1967 r. odbyła się sesja naukowa zorganizowana z okazji 45-lecia założenia (27 VIII 1922 r. w Berlinie) Związku Polaków w Niemczech. Organizatorem sesji było Prezydium Rady Naukowej i Rady Naczelnej Towarzystwa Rozwoju Ziem Zachodnich oraz Instytut Śląski w Opolu. Obszerna sala obrad, pięknie udekorowana, z rzucającym się w oczy symbolem Rodła, była wypełniona do ostatniego miejsca (ok. 300 osób). Na sesji obecni byli historycy z różnych ośrodków naukowych Polski oraz organizatorzy i działacze ZPwN, jak również przedstawiciele władz lokalnych.

Otwarcia obrad dokonał prof. dr Tadeusz Cieślak. Członek KC, I sekretarz KW PZPR w Opolu, Marian Miśkiewicz wygłosił przemówienie powitalne w imieniu władz partyjnych i państwowych, w którym podkreślił znaczenie i zasługi ZPwN, jeśli chodzi o kształtowanie narodowych postaw wśród Polonii niemieckiej w okresie międzywojennym.

Referaty na sesji wygłosili: dr Wojciech Wrzesiński (*Związek Polaków w Niemczech 1922—1939*) i doc. dr Marian Orzechowski (*Rewolucyjne i internacjonalistyczne tradycje ludności polskiej w Niemczech 1922—1939*). Podkreślić należy liczny udział w sesji historyków wrocławskich. Poza referentami obecni byli: prof. dr H. Zieliński, dr K. Fiedor, dr J. Bartosz, dr S. Żyga oraz mgr L. Smółka. W referacie swym dr W. Wrzesiński skoncentrował się głównie (opierając się na materiałach archiwalnych, prasowych i wspomnieniach działaczy ZPwN) na odtworzeniu warunków, w jakich kształtował się ZPwN „w znanych nam formach organizacyjnych i z ściśle określonym programem ideowo-politycznym”, oraz na ukazaniu roli tej organizacji w życiu Polonii niemieckiej i tworzeniu się procesów narodowościowych. Dr W. Wrzesiński podkreślił też znaczenie ZPwN, jeśli chodzi o wzajemne stosunki polsko-niemieckie i zagadnienie mniejszości narodowych w Europie.

W referacie doc. dra M. Orzechowskiego zwrócono uwagę na plebejski charakter społeczności polskiej w Niemczech, członkostwo Polaków w Komunistycznej Partii Niemiec, współpracę tej partii z organizacjami polskimi i Komunistyczną Partią Polski oraz udział polskich robotników sezonowych w Niemczech w strajkach.

Omówione w wielkim skrócie referaty nie miały na celu wyczerpania cało-

kształtu problematyki związanej z ruchem polskim w Niemczech w latach międzywojennych. Ich uzupełnieniem mogły być odczytane na sesji komunikaty. Jednakże ich treść i sposób jej przedstawiania budzić musiał czasem sprzeciw. Autorzy komunikatów ograniczali się zazwyczaj do przedstawiania uczestnikom sesji problemów już znanych, nie poszerzonych o nowe badania (np. wystąpienie dra Cz. Nowińskiego poświęcone młodemu pokoleniu Polaków w Niemczech).

W dyskusji zabierali głos również byli działacze ZPwN. Z ciekawszych wymienić należy wystąpienie J. Kwietniewskiego, J. Wawrzyńka i Kaczmarka poświęcone kolejno: kongresom mniejszościowym, opozycji śląskiej wobec centrali ZPwN i sprawom wydawniczym tej organizacji w latach 1938—1939. W dyskusji uwidoczniła się kontrowersyjność postaw i opinii samych działaczy byłego ZPwN, jeśli chodzi o rolę i znaczenie tej organizacji w życiu Polonii niemieckiej w latach międzywojennych. Dr W. Wrzesiński w replice w bardzo zwięzły i jasny sposób wyjaśnił zebranym zagadnienia sporne, a może raczej opacznie przez niektórych zrozumiane (chodziło m. in. o ocenę opozycji śląskiej wobec centrali ZPwN).

Doc. dr J. Kokot w zakończeniu wskazał na naukowy i polityczny charakter sesji. Zaznaczył też, że wiadomości uzyskane od działaczy byłego ZPwN pogłębią wiedzę o tej organizacji i będą wyzyskane przy opracowaniu monografii ZPwN. Wszystkie materiały, referaty, komunikaty i wystąpienia poszczególnych działaczy ZPwN na opolskiej sesji zostaną opublikowane.

Dodam jeszcze, że w pierwszym dniu sesji, wieczorem o godz. 19, w pomieszczeniach Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej miało miejsce uroczyste przyjęcie uczestników sesji przez zastępcę Przewodniczącego Rady Państwa prof. dra S. Kulczyńskiego i przedstawicieli władz miejscowych. Prof. dr S. Kulczyński wręczył 34 działaczom byłego ZPwN i TRZZ wysokie odznaczenia państwowe.

Roman Heck

KONFERENCJA O HISTORII NARODÓW EUROPY ŚRODKOWEJ I POŁUDNIOWO-WSCHODNIEJ W BRNIE

W dniach 28—29 XI 1967 r. odbyła się w Brnie zorganizowana przez Katedrę Historii Narodów ZSRR, Środkowej i Południowo-Wschodniej Europy tamtejszego Uniwersytetu konferencja poświęcona problemom badania i kwestiom sposobów nauczania historii narodów Europy środkowej i południowo-wschodniej. Brno stanowi w tym zakresie bardzo silny ośrodek badawczy, skupiający liczne kadry naukowe wyszkolone w znacznej mierze przez kierownika wyżej wymienionej Katedry, prof. dra J. Macúrka. Konferencja stała się poważnym wydarzeniem w życiu historyków czechosłowackich. Uczestniczyli w niej przedstawiciele wszystkich uniwersytetów i wydziałów pedagogicznych (odpowiednik naszych wyższych szkół pedagogicznych) oraz pracownicy instytutów Czechosłowackiej Akademii Nauk z Czech i Słowacji, a także goście zagraniczni: prof. dr J. Perényi z Budapesztu oraz doc. J. Chlebowczyk i doc. R. Heck z Polski. Program konferencji był bardzo bogaty, obejmował całą serię interesujących referatów i komunikatów z różnych dziedzin. Obfitość zaplanowanych referatów ograniczała możliwość dyskusji. Musiano więc zrezygnować z dyskusowania nad wieloma z nich, by skoncentrować się na gruntownej wymianie zdań nad kilkoma tematami najbardziej z punktu widzenia celów konferencji kluczowymi.

Obradom przewodniczyli brneńscy docenci F. Hejl i J. Kolejka. Otworzył je referat prof. J. Macúrka pt. *Przedmiot i zadania historii narodów Europy środkowej i południowo-wschodniej*. Autor przedstawił w nim ogólnie stan badań nad problematyką tego rejonu, która posiada bogatą literaturę różnojęzyczną. Postulował następnie przejście w syntezach historii powszechnej pisanych w naszych krajach od ujęć okcydentalistycznych ku mocniejszemu uwzględnieniu dziejów tej części świata, w której żyjemy. Polemizował też z mającymi określony wydźwięk polityczny koncepcjami O. Haleckiego, traktującymi ją jako swoistego rodzaju „Zwischenraum” czy bastion świata zachodniego. Autor przedstawił bogaty dorobek ośrodka brneńskiego, wreszcie wysunął jako najpilniejsze kierunki badań studia nad: 1. problematyką narodowościową, 2. powstawaniem i rozpadem państw wielonarodowościowych, 3. porównywaniem dziejów różnych narodów i prac tymże dziejom poświęconych.

W następnym referacie prof. J. Perényi scharakteryzował pracę kierowaną przez niego Katedry Historii Krajów Demokracji Ludowej na Uniwersytecie Budapeszteńskim zarówno w dziedzinie badawczej, jak i dydaktycznej, wskazując na znaczenie zapoznawania studentów z życiem i przeszłością sąsiadów dla przełamywania dawnych uprzedzeń nacjonalistycznych. Katedra opracowała skrypty dziejów poszczególnych krajów i zamierza przystąpić do poważnej syntezy porównawczej ich przeszłości. Na zakończenie Autor wystąpił z własną koncepcją podziału Europy środkowej i wschodniej na rejony o różnym rozwoju historycznym. Kolejny referat doc. R. Hecka poświęcony był niektórym postulatami badawczym i dydaktycznym. Autor podkreślił szczególną rolę poważnego dorobku nauki czechosłowackiej i dobrych perspektyw jej rozwoju w badaniach nad przeszłością Europy środkowej i południowo-wschodniej. Wysunął postulat przewyższania kanonu okcydentalnego w syntezach dziejów powszechnych oraz w nauczaniu historii na uniwersytetach i w szkołach średnich krajów demokracji ludowej. Apelowwał o podkreślenie elementów wspólnoty słowiańskiej łączącej znaczną część ludów tego rejonu, w czym nauka czechosłowacka ma od dawna szczególnie poważne zasługi. Zajął się też kwestią stosowania obiektywnej metody porównawczej przy jednoczesnym zachowaniu ducha patriotyzmu wobec własnej przeszłości. W zadaniach badawczych podkreślił szczególną rolę studiów nad dziejami kultury. Na zakończenie poinformował zebranych o pracach zaprzyjaźnionego z Uniwersytetem w Brnie Uniwersytetu Wroclawskiego w zakresie interesującej uczestników konferencji problematyki i o uwzględnianiu jej w dydaktyce studium historycznego.

W dyskusji nad powyższymi trzema referatami skupiono się głównie nad kwestiami dydaktyki uniwersyteckiej i szkolenia specjalistów. Domagano się między innymi zapewnienia w umowach o współpracy kulturalnej między krajami socjalistycznymi stypendiów wymiennych na 2—3 semestry dla najzdolniejszych studentów i ułatwień w wyjazdach do odpowiednich krajów dla pracowników naukowych (doc. F. Hejl i doc. Pisch z Bratysławy). Przedstawiono pracę dydaktyczną. Tak np. w Brnie ok. 50% wykładów i ćwiczeń z historii powszechnej poświęca się dziejom Europy środkowej i wschodniej. Opracowano tam specjalne skrypty z tego zakresu. Na Wydziale Pedagogicznym w Preszowie sporządzono odpowiednie tezy przeglądowe. W wypowiedziach krytycznych wskazywano na pewne niedostatki i błędy w niektórych czechosłowackich podręcznikach dla szkół średnich.

Z kolei zajęto się konkretnymi problemami historycznymi. Tę część konferencji otworzył referat doc. F. Hejla pt. *Problematyka państw wielonarodowościowych*. Autor przedstawił w nim przyczyny powstawania tychże państw, przeciwstawiając

się poglądom sprowadzającym je jedynie do zagrożenia zewnętrznego. Wskazał na przykładzie Korony Czeskiej na czynniki gospodarcze, wpływy kulturalne i kościelne, jakie przyczyniły się jego zdaniem m. in. do przyłączenia do Czech Śląska. Podobnie zanalizował unię polsko-litewską podkreślając, że jej jednostronna ocena ujemna byłaby według niego niesłuszna. Zaznaczył, że unia osłaniała Litwę przed Zakonem i Tatarami oraz przyspieszała rozwój wewnętrzny kraju. Prof. J. Kabrda z Brna w wyczerpującym wykładzie przedstawił zagadnienie panowania tureckiego na Bałkanach, zajmując się między innymi charakterem zależności poddanych (raja), wpływem oporu przeciw Turkom na rozwój świadomości narodowej ludów bałkańskich i rolą kościoła prawosławnego pod rządami tureckimi. Następnie doc. R. Prażák z Brna przeprowadził porównanie podręcznikowych syntez dziejów Węgier i Czechosłowacji, wskazując na panujące w nich czasami przeciwstawne tendencje i zachodzące stopniowo zmiany poglądów. Podobny charakter miał też referat prof. J. Kabrdy na temat syntez dziejów Albanii, Bułgarii, Grecji i Jugosławii oraz ujmowania przeszłości tych krajów w podstawowych syntezach historii powszechnej. Dla nas, Polaków, szczególnie zajmujące było wystąpienie doc. L. Hrábovej z Ołomuńca o ujęciach „powstania stanowego” w Prusach w 1454 r. w podręcznikach historii poszczególnych narodów i historii powszechnej. Autorka zajmująca się kwestiami Prus od wielu lat przedstawiła tę sprawę bardzo dokładnie, zwracając m. in. uwagę na fakt, że historiografia czeska mając do wyboru dwie wersje przedstawiania tego zagadnienia, niemiecką i polską, wybierała z reguły tę ostatnią.

Referatem, nad którym rozwinięto dyskusję, był odczyt doc. J. Chlebowczyka pt. *Problematyka pogranicznych rejonów językowo-mieszanych Europy środkowej*. Zawierał on szereg ogólnych twierdzeń teoretycznych i operował konkretnymi przykładami historycznymi. Wskazywał m. in. na prawidłowość zwyciężania w strefach pogranicznych tych kręgów kulturowych, jakie okazują się dla ludności bardziej atrakcyjne i bardziej realne. Wzywał do ostrożnej oceny roli chłopstwa w rodzeniu się świadomości narodowej narodów słabszych, pozostających pod obcym panowaniem. Obszernie przedstawił wpływ rozwoju kapitalizmu, uprzemysłowienia i związanych z tymi procesami zmian demograficznych na stosunki narodowościowe. W dyskusji nad tym odczytem, w której udział wzięli prof. J. Perényi, doc. M. Hroch z Pragi i doc. J. Valka z Brna, podnoszono jego duży obiektywizm i poważne osiągnięcia w teoretycznym podejściu do zagadnienia, domagając się jednocześnie bliższego uściślenia niektórych terminów zdaniem dyskutantów mało precyzyjnych. Podniósł się też zarzut przeciw posługiwaniu się przez Autora pojęciem narodów „historycznych” i „niehistorycznych”. Analizowano sytuację narodowościową na terenie Czech w XIX w.

Zdecydowanie najżywiej dyskutowano nad obszernym i bogatym w stosunkowo mało znane materiały referatem dr K. Kořalkovej z Instytutu Polityki Międzynarodowej i Ekonomii w Pradze na temat *Stosunki między krajami demokracji ludowej w latach 1945—1949*. Kwestiami zasługującymi na uwagę w jej wystąpieniu były między innymi: 1. podział na dwie grupy krajów demokracji ludowej w pierwszych latach po wojnie — państwa pełnoprawne w stosunkach międzynarodowych, będące członkami koalicji antyhitlerowskiej (Polska, Czechosłowacja, Jugosławia), i państwa nie posiadające według ówczesnego stanowiska wielkich mocarstw w tychże stosunkach pełnej swobody postępowania (Albania, Bułgaria, Rumunia, Węgry), 2. sprawa powojennego napięcia w stosunkach polsko-czechosłowackich i jego załagodzenia w lecie 1946 r., 3. koncepcje federalistyczne wysuwane szczególnie żywo na Bałkanach przez Jugosławię i przez J. Dymitrowa

w Bułgarii, obejmujące także inne państwa demokracji ludowej z Polską i Czechosłowacją włącznie, 4. interesujące, bardzo sprecyzowane i wielostronne umowy o współpracy gospodarczej między Polską a Czechosłowacją z 1947 r., 5. ujemny wpływ konfliktu politycznego z Jugosławią na sytuację wewnątrz obozu socjalistycznego. W dyskusji, w której uczestniczyli doc. J. Kolejka, dr M. Popovič (Preszów), dr J. Paclík (Ostrawa), doc. J. Mlýnský (Brno), wskazywano między innymi na to, że referat zademonstrował dużą żywotność polityczną krajów demokracji ludowej w omawianym okresie, występujących z szeregiem oryginalnych inicjatyw politycznych i gospodarczych. Podnoszono też, że nie wszystkie ówczesne projekty w dziedzinie współpracy gospodarczej zostały zrealizowane. Charakteryzowano również ówczesną sytuację ideologiczną komunizmu. Interesującym akcentem dyskusji było wystąpienie jednego z mówców, który przedstawił stanowisko, z jakim wśród młodzieży czechosłowackiej stykał się w sprawach aktualnych zarówno w latach 1945—1949, jak i dziś. Studenci pragnęliby, aby stosunki między państwami socjalistycznymi układały się jak najbardziej idealnie. Wysuwają postulat ich bliższego zespolenia. Dyskutują nad zbyt słabą, ich zdaniem, rolą poczucia wspólnoty słowiańskiej w stosunkach między słowiańskimi krajami socjalistycznymi i wizją rozwoju jedności państw socjalistycznych naszego rejonu w przyszłości.

Ostatni przyczynek konferencji stanowił komunikat R. Pospíšila z Brneńskiego Oddziału Instytutu Historii Europejskich Krajów Socjalistycznych o polskiej literaturze historycznej na temat stosunków politycznych w PRL w latach 1945—1948. Obrady krótko podsumował doc. F. Hejl podkreślając, że konferencja była pierwszym zjazdem historyków całej Czechosłowacji poświęconym tej problematyce i wysunęła szereg ważnych zadań w pracy dydaktycznej i naukowej.